

УДК 342.8:352.075:321.7

doi.org/10.30970/jcl.4.2025.5

Михайло Баймуратов

Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри політичних наук та права Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського, Заслужений діяч науки і техніки України, академік Української академії наук, Одеса, Україна

ORCID ID: 0000-0002-4131-1070

E-mail: baymuratov@ukr.net

Борис Кофман

Доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри політичних наук та права Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Заслужений юрист України, Одеса, Україна

ORCID ID: 0000-0003-0599-9143

E-mail: kofmanboris@ukr.net

Денис Бобровник

Кандидат економічних наук, докторант Національного авіаційного університету, Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1142-6926

E-mail: bobrovnikdenis@ukr.net

Подано до друку: 15.10.2025

Рецензія 1: 04.12.2025

Рецензія 2: 27.11.2025

Затверджено до друку: 12.12.2025

МОДЕЛІ (ФОРМИ) ДЕМОКРАТІЇ (ДЕМОКРАТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ЛЮДИНОЮ, ТЕРИТОРІАЛЬНОЮ ГРОМАДОЮ ТА МУНІЦИПАЛЬНОЮ ВЛАДОЮ) В МЕЖАХ ЛОКАЛЬНОГО СОЦІУМУ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

MODELS (FORMS) OF DEMOCRACY (DEMOCRATIC INTERACTION BETWEEN PEOPLE, TERRITORIAL COMMUNITY AND MUNICIPAL AUTHORITY) WITHIN THE BOUNDARIES OF LOCAL SOCIETY: MODERN REALITIES AND PROSPECTS

Mykhailo Baimuratov | Borys Kofman | Denys Bobrovnyk

Doctor of Juridical Science (S.J.D.), Professor of the Department of Political Science and Law, South Ukrainian National Pedagogical University. Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Full Member of the Ukrainian Academy of Sciences, Odessa, Ukraine /

Doctor of Juridical Science (S.J.D.), Professor, Associate Professor of the Department of Political Science and Law, South Ukrainian National Pedagogical University. Honored Jurist of Ukraine, Odessa, Ukraine /
PhD in Economics, Post-doctoral Researcher at the National Aviation University, Kyiv, Ukraine

Abstract | The article is devoted to the study of modern realities and prospects of models (forms) of democracy - democratic interaction between a person, a territorial community and municipal authorities within the framework of local society. It is argued that the formation, development and improvement of the system of local democracy in Ukraine in the form of local self-government is a vivid evidence not only of the recognition and legalization by the state of the socio-normative space of self-government relations that arise between a person, his groups and associations and bodies of public authority (public self-government /municipal authority/, which are formed by the territorial local human community (territorial community) itself through the application and use of electoral, referendum and other technologies and mechanisms of democratic purpose, - but also a powerful factor that indicates a strategic course for the democratization of public and state life within the framework of the construction and implementation (support and provision) of the concept of democratic legal statehood. The article pays special attention to the relevant mechanisms of democratic interaction between the specified subjects that exist and function within the territorial community itself - not only among themselves, but also with subjects operating outside this collective subject national constitutional and national municipal law, that is, with public state authorities (legislative and executive and structures of the latter), as well as with foreign entities that cooperate with such a community (similar entities of municipal law of foreign states, international intergovernmental organizations, including local authorities, foreign and international business structures, as well as national institutions of civil society and international structures of global civil society (in the form of international non-governmental organizations). It is argued that as a result of such interaction, a system of communicative cooperation of entities of constitutional and municipal law is created, both national and international, covering a range of socio-political and socio-economic agents, the list of which, firstly, is not limited and has a steady tendency to expand; and, secondly, it involves entities that actively present usually similar, algorithmic and systematic municipal-organizational and municipal-legal relations aimed at creating an appropriate system of life around any community, based on a complex and contradictory in its functional and competence-obligatory plane local system of production, protection, defense, implementation and guarantee of human rights, created by local self-government bodies. It is argued that models (forms) of democracy that are used or can be used within the local society should be realized and understood as models (forms) of democratic interaction that arise between a person, a territorial community and municipal authorities. The special relevance, content-richness and behavioral and activity identification of such models (forms) of democratic interaction is determined by the fact that a person, his groups and associations exist precisely in the spatial conditions of a local society, which is based on a territorial local human community (territorial community), which functions in the conditions of local self-government, in the philosophical state of everyday life, in the process of realization by the specified subjects of their existential interests through the realization of their constitutional rights, freedoms and duties, - moreover, it is in such socio-normative conditions that each person, firstly, carries out his life cycle; secondly, realizes his life guidelines; and, thirdly, performing a reproductive function in order to continue one's kind (the fertile part of community members). The conclusions state that models (forms) of democratic interaction between a person, a territorial community and municipal authorities are the only optimal, effective and constructive means by which urgent issues of political existence, functioning and development of local society can be resolved, which are manifested externally in the formation of a public-power agenda, in which a person plays a fundamental role as a subject-object of public administration. At the same time, some models (forms) of democratic interaction are already historically established, organizationally supported and normatively supported (direct, representative, plebiscitary), some, although they have the corresponding historical and theoretical retrospective, as well as political practice of application (participative, deliberative, agonial, aggregative), still appear promising for implementation and application in local society, because

representatives of the latter are characterized by a low level of development of the system of individual political values, and hence of political culture, a high level of legal nihilism and insufficient individual, group and collective social responsibility regarding various aspects of the stable existence and functioning of local society. But, despite these negative shortcomings, the indicated models (forms) of democratic interaction have significant potential not only for further application, but also for leveling such shortcomings in local society.

Keywords: democratic legal statehood, public power, models (forms) of democratic interaction between a person, a territorial community and municipal authorities, local self-government, territorial community, electoral, referendum technologies, electoral corps, a person-resident, a person-member of a territorial community, direct, representative, plebiscitary democracy, participatory, deliberative, agonal, aggregative democracy.

Анотація | Стаття присвячена дослідженню сучасних реалій та перспектив моделей (форм) демократії – демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою в межах локального соціуму. Стверджується, що становлення, розвиток та вдосконалення в Україні системи локальної демократії у вигляді місцевого самоврядування виступає яскравим свідоцтвом не тільки визнання та легалізації державою соціально-нормативного простору самоврядних відносин, що виникають між людиною, її групами та асоціаціями і органами публічної влади (публічної самоврядної / муніципальної влади/, що формуються самою територіальною локальною людською спільнотою (територіальною громадою) через застосування і використання виборчих, референдумних та інших технологій та механізмів демократичного призначення, – а й могутнім фактором, що свідчить про стратегічний курс на демократизацію суспільного і державного життя в межах побудови і реалізації (супроводження і забезпечення) концепту демократичної правової державності. Особливу увагу в статті приділяється відповідним механізмам демократичної взаємодії між вказаними суб'єктами, що існують та функціонують в межах самої територіальної громади, – не тільки між собою, а й з суб'єктами, що діють за межами цього колективного суб'єкта національного конституційного і національного муніципального права, – тобто, з органами публічної державної влади (законодавчої та виконавчої та структурами останньої), а також з іноземними суб'єктами, що співпрацюють з такою громадою (аналогічні суб'єкти муніципального права зарубіжних держав, міжнародні міжурядові організації, в т. ч. й місцевих влад, зарубіжні та міжнародні бізнес-структури, а також національні інституції громадянського суспільства та міжнародні структури глобального громадянського суспільства (у вигляді міжнародних неурядових організацій). Стверджується, що в результаті такої взаємодії створюється система комунікативного співробітництва суб'єктів конституційного та муніципального права, причому як національного, так й міжнародного, що охоплюють коло соціально-політичних та соціально-економічних агентів, перелік яких, по-перше, не є обмеженим та володіє стійкою тенденцією до розширення; а, по-друге, до нього залучають суб'єктів, що активно презентують зазвичай однотипні, алгоритмічні та систематичні муніципально-організаційні та муніципально-правові відносини, що скеровані на створення навколо будь-якої громади відповідної системи життєдіяльності, в основі якої лежить складна і суперечлива у своїй функціональній та компетенційно-облігаторній площині локальна система продукування, охорони, захисту, реалізації та гарантування прав людини, що створюється органами місцевого самоврядування. Аргументовано, що моделі (форми) демократії, які використовуються або можуть використовуватися в межах локального соціуму варто усвідомлювати і розуміти як моделі (форми) демократичної взаємодії, що виникають між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою. Особлива актуальність, змістовна наповненість та поведінково-діяльнісна ідентифікація таких моделей (форм) демократичної взаємодії детермінується тим, що людина, її групи та асоціації існують саме в просторових умовах локального соціуму, що базується на територіальній локальній людській спільноті (територіальній громаді), яка функціонує в умовах місцевого самоврядування, в філософському стані повсякденності, в процесі реалізації вказаними суб'єктами своїх екзистенційних інтересів через реалізацію своїх конституційних прав, свобод і обов'язків, – причому, саме в таких соціально-нормативних умовах кожна людина, по-перше, здійснює свій життєвий цикл; по-друге, реалізує свої життєві настанови; та, по-третє, виконуючи репродуктивну функцію щодо продовження свого роду (фертильна частина членів громади). У висновках стверджується, що моделі (форми) демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою виступають

єдиним оптимальним, ефективним і конструктивним засобом, за допомогою якого можуть бути вирішені нагальні питання політичного існування, функціонування та розвитку локального соціуму, що проявляються зовні у формуванні публічно-владного порядку денного, в якому людина відіграє основоположну роль суб'єкта-об'єкта державного управління. При цьому деякі моделі (форми) демократичної взаємодії вже є історично устояними, організаційно супроводженими і нормативно забезпеченими (безпосередня, представницька, плебісцитарна), деякі, хоча й володіють відповідною історичною і теоретичною ретроспективою, а також політичною практикою застосування (партисипативна, деліберативна, агональна, агрегативна), все ж виступають перспективними для втілення і застосування у локальному соціумі, бо представники останнього характеризуються низьким рівнем розвитку системи індивідуальних політичних цінностей, а звідси й політичної культури, високим рівнем правового нігілізму та недостатньою індивідуальною, груповою і колективною соціальною відповідальністю відносно різних аспектів стабільного існування та функціонування локального соціуму. Але, не дивлячись на ці негативні вади, вказані моделі (форми) демократичної взаємодії володіють суттєвим потенціалом не тільки для подальшого застосування, а й для нівелювання таких вад в локальному соціумі.

Ключові слова: демократична правова державність, публічна влада, моделі (форми) демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою, місцеве самоврядування, територіальна громада, виборчі, референдумні технології, електоральний корпус, людина-житель, людина-член територіальної громади, безпосередня, представницька, плебісцитарна демократія, партисипативна, деліберативна, агональна, агрегативна демократія.

Вступ. Становлення, розвиток та вдосконалення в Україні системи локальної демократії у вигляді місцевого самоврядування (далі - МСВ), виступає яскравим свідоцтвом не тільки визнання та легалізації державою соціально-нормативного простору самоврядних відносин, що виникають між людиною, її групами та асоціаціями і органами публічної влади (далі - публічної самоврядної /муніципальної влади/¹, що формуються самою територіальною локальною людською спільнотою (територіальною громадою /далі - ТГ) через застосування і використання виборчих, референдумних та інших технологій та механізмів демократичного призначення, - а й могутнім фактором, що свідчить про стратегічний курс на демократизацію суспільного і державного життя в межах побудови і реалізації (супроводження і забезпечення) концепту демократичної правової державності.

В основі такої демократизації лежать відповідні механізми демократичної взаємодії між вказаними суб'єктами, що існують та функціонують в межах самої громади, - не тільки між собою, а й з суб'єктами, що діють за межами цього колективного суб'єкта національного конституційного і національного муніципального права, - тобто, з органами публічної державної влади (законодавчої та виконавчої та структурами останньої), а також з іноземними суб'єктами, що співпрацюють з ТГ (аналогічні суб'єкти муніципального права зарубіжних держав, міжнародні міжурядові організації, в т. ч. й місцевих влад, зарубіжні та міжнародні бізнес-структури, а також національні інституції громадянського суспільства та міжнародні структури глобального громадянського суспільства (у вигляді міжнародних неурядових організацій) (*суб'єктний критерій* - авт.).

Отже, створюється система комунікативної взаємодії суб'єктів конституційного та муніципального права, причому як національного, так й міжнародного², що охоплюють коло соціально-політичних та соціально-економічних агентів, перелік яких, по-перше, не є обмеженим та володіє стійкою тенденцією до розширення; а, по-друге, залучають суб'єктів, що активно презентують зазвичай однотипні, алгоритмічні та систематичні муніципально-організаційні та муніципально-правові відносини, що скеровані на створення навколо будь-якої ТГ відповідної системи життєдіяльності, в основі якої лежить складна і суперечлива у своїй функціональній та компетенційно-

¹ Баймуратов М. Публічна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. Вісник АПСВТ, 2018, №1. С. 41-44.

² Баймуратов М.О. Міжнародне муніципальне право як галузь міжнародного публічного права: до питання про формування галузі. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право. 2021. № 2. С. 7-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vunobpr_2021_2_3

облігаторній площині локальна система продукування, охорони, захисту, реалізації та гарантування прав людини³, що створюється органами МСВ (*комунікаційно-алгоритмічний критерій* - авт.).

Об'єктом таких відносин зазвичай виступають багаточисельні питання стабільного та сталого існування ТГ, що детермінують її функціонування в умовах повсякденності та проходження жителями-членами громади свого життєвого циклу - бо саме такі громади у глобальному їх визначенні виступають первинними колективними асоціаціями людської популяції, на яких базується соціум і феноменологія державності, - зазвичай такі питання мають загально важливий та носять інтерсуб'єктивний характер (*об'єктно-інтерсуб'єктивний критерій* - авт.).

Системність і комплексність муніципально-правових відносин наглядно демонструють не тільки їх стратегічну державотворчу актуальність, екзистенційну контекстуалізацію та праксеологічну об'єктивацію для повсякденного життя людини, її груп та асоціацій, а також наявність сформованої в історичній ретроспективі та доповненої сучасними реаліями системи муніципальних цінностей, що є породженням муніципальної свідомості (правосвідомості), муніципальної психології, - і далі муніципальних свобод, муніципальних прав, муніципальної культури тощо, а у підсумку й сутнісно-телеологічної «муніципальної цивілізації» (*аксіологічний критерій* - авт.).

Разом з тим, варто усвідомлювати і розуміти, що суттєвою частиною згаданого механізму демократичної взаємодії в системі МСВ виступають т. зв. публічно-владні відносини, що, по-перше, органічно пов'язані з процесом прийняття рішень в межах ТГ, які мають важливе значення для всієї громади та впливають на її стабільне, оптимальне, ефективне та продуктивне «соціальне самопочуття», а також, по-друге, вибудовують систему процесуально-процедурних відносин між жителями-членами ТГ та органами публічної влади на місцях, - причому, як у питаннях формування або періодичного оновлення складу останніх через використання виборчих технологій, так й процесу прийняття рішень в системі координат «житель - громада - орган публічної влади» (*самоврядно-владний характер* - авт.).

Варто зазначити, що питання формування механізму демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою є багатограними та пов'язаними зі складними феноменами психологічної та когнітивної природи людини, а також її груп і асоціацій (*психологічно-когнітивний критерій* - авт.), що виводить нас на складні проблеми формування та реалізації індивідуальної, групової та колективної свідомості (правосвідомості) людини-жителя і одночасно члена ТГ (*психічно-поведінковий критерій* - авт.). А з боку органів публічної влади вони торкаються питань управління та компетенційного супроводження і забезпечення управлінських процесів, що формуються та реалізуються в межах локального соціуму, - причому, серед зазначених управлінських процесів основоположну роль та стратегічне значення відіграють демократичні механізми формування та реалізації публічно-владних відносин, що й лежать в основі формування механізму демократичної взаємодії наведених суб'єктів, детермінуючи «згуртованість», «єдність» та «цілісність» локального соціуму, що існує на основі екзистенційних інтересів (*компетенційно-інтеграційний критерій* - авт.).

Системна оцінка формування механізму демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою в локальному соціумі та елементного складу такого механізму (суб'єкти, об'єкти, змістовний дискурс, технологічні прийоми його реалізації тощо) дає можливість говорити про їх глибоке соціально-політичне, соціально-нормативне, а також соціально-технологічне «смісловне» навантаження, що лежить не тільки в основі формування публічної влади, причому як загалом в державі, так й в локальному соціумі, а й в наявності стратегічного потенціалу розвитку і вдосконалення останніх на легально-визнаному та легітимно-визначальному рівнях, що апріорі детермінують можливість планового проведення відповідних інститу-

³ Баймуратов М.О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Юридична освіта і правова держава. Одеса, 1997. С. 96-101.

ційно-проектних робіт з подальшої трансформації публічної влади, механізмів її формування, легалізації, функціонування, легітимації, розвитку, вдосконалення тощо (*перспективно-трансформаційний критерій* - авт.).

Варто зазначити, що використання механізму демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою в локальному соціумі має свою історичну технологічну ретроспективу. Не дивлячись на розвиток державності та соціуму, змістовно-технологічні прийоми, наративи і конотації такого механізму, що сягає «сивої давнини» і використовується в наш час, свідчать про наявність соціальної ітерації (повторювання) в її технологічному застосуванні і використанню невизначеною кількістю неномінованих фізичних суб'єктів через застосування виборчих процедур та інших форм демократичної взаємодії (*перманентно-ітераційний критерій* - авт.).

Актуалізуючи та контекстуалізуючи досліджувану проблематику, необхідно зазначити, що наявність механізму демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою виступає своєрідним «визначальним соціально-релятивістським кодом» сучасного цивілізаційного та демократичного розвитку суспільства у розумінні політичної участі і взаємодії людини, її груп та асоціацій, формування і розвитку правового статусу людини в його межах, а також фактично є ідентифікаційним показником наявності телеологічних домінант в існуванні та функціонуванні публічної влади, що скерована на визнання, супроводження і забезпечення прав, свобод і обов'язків людини як стратегічного напрямку її життєдіяльності в межах державно організованого соціуму (*визначально-ідентифікаційний критерій* - авт.).

Крім того, можна зазначити, що механізм демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою демонструють глибинну синергетичну характерологічну складову в межах локального соціуму, що скерована на вирішення стратегічних завдань існування та функціонування людини, соціуму і держави в їх органічній взаємодії та взаємного зв'язку (*синергетично-стратегічний критерій* - авт.).

Важливим результативним аспектом процесу формування, наявності та функціонування механізму демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою виступає набуття необхідних знань в сфері демократичного процесу у людини, її груп та асоціацій, формування у наведених суб'єктів відповідних вмій і навичок користування його нормативними та технологічними можливостями (*навчально-технологічний критерій* - авт.).

Доктринальне обґрунтування проблематики демократичної взаємодії. Варто усвідомлювати, що в основі профільної проблематики насамперед лежить феномен / феноменологія політичної залученості (участь + взаємодія) фізичних осіб у процесі функціонування політичних систем. Визначаючи роль і значення такої політичної залученості в розумінні загальнодемократичних процесів в державно організованому соціумі, включаючи і його низовий - локальний рівень, вітчизняний дослідник О.О. Боярський⁴ акцентує увагу, по-перше, на важливій ролі наукових робіт класиків системного аналізу в політичній науці Д. Істона і Г. Алмонда. Так, Д. Істон, аналізуючи значення для політичної системи підтримки з боку громадян, однією з головних форм цієї підтримки визначив їх готовність до політичної участі (тобто, участі людини, її груп та асоціацій у різних формах політичної взаємодії з соціумом та публічною владою - авт.). Г. Алмонд виділив такі взаємопов'язані функції політичної системи як політична соціалізація і залучення до участі, артикуляція інтересів і їх агрегування, політична комунікація. Тобто, йдеться про становлення феноменології якісної оцінки участі людини (насамперед, громадянина) у політичних процесах (при цьому варто розуміти, що феноменологія політичної соціалізації, безумовно, відбувається тільки в межах територіальної локальної людської спільноти /в межах ТГ/ та в умовах МСВ в філософському стані повсякденності - саме там, де людина здійснює свій життєвий цикл, реалізуючи свої екзистенційні інтереси у вигляді відповідних прав, свобод і обов'язків, включаючи й політичні права, свободи і

⁴ Боярський О.О. Модернізація форм демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні в умовах глобалізації. Evropský Politický A Právní Diskurz. 2021. Volume 8. Issue 4. P. 44-60. URL: <https://epdp13.cz/wp-content/uploads/2021/2021-8-4/07.pdf>

обов'язки - отже, саме це трансформує простір існування і функціонування ТГ у політичний простір взаємодії людини, її груп та асоціацій з соціумом та публічною владою - авт.). На наш погляд, такий підхід володіє методологічною ідентифікацією та потенціалом, що розкриває важливу сутність і стратегічно значення локальної демократії у функціонуванні політичної системи держави, що детермінує формування її сталого та передбаченого демократичного розвитку в межах макрофеноменології демократичної правової державності.

По-друге, наведений дослідник наголошує на тому, що зазначена проблематика досліджувалась іншими представниками політичної науки доктринальні дослідження яких профільної спрямованості можна класифікувати через групування в п'ять груп, залежно від об'єктно-предметного відношення до загальної проблематики у такий спосіб:

- першу групу складають роботи теоретико-методологічного плану, що присвячені дослідженню демократії і проблем її вдосконалення (Р. Даль, Р. Далтон, Ш. Волін, Ч. Тіллі, Ю. Габермас, Д. Хелд і ін.). У цю ж групу можна включити роботи Г. Алмонда і С. Верби, що орієнтуються на феноменологію участі (активна форма політичної поведінки) або феноменологію її відсутності (пасивна форма політичної поведінки), - саме їх використовували як критерій у визначенні типів політичної культури і характеру політичної системи. Тобто, йдеться не лише про загальні та нагальні проблеми становлення демократії в державно організованому соціумі, а й про особистісний вимір загальнодемократичного процесу, що практично реалізується на локальному рівні соціуму з використанням відповідного демократичного процесуально-процедурного інструментарію;

- до другої групи можна включити праці, що присвячені проблемам модернізації (Р. Інглхарт, С. Гантінгтон) і демократичного транзиту (Т. Карл, Т. Карозерс, А. Круасан, Х. Лінц, С. Липсет, В. Меркель, А. Переворський, Д. Растроу, А. Степан, Ф. Шмиттер і ін.). У цю групу доцільно включити також праці інших, зокрема вітчизняних дослідників з проблем модернізації та транзитології (Ю.М. Колесник, Т.В. Бельська, Л.Л. Бунецький, С.Г. Денисюк, І.Г. Васильєва). Отже, йдеться про дослідження профільних проблем демократичної взаємодії з суттєвою релятивістською та біхевіористською акцентуацією, що скеровані на розвиток, модернізацію та трансформацію, а також запозичення основоположних засад і нормативно-правових стандартів демократії політичними системами держав, що розвиваються;

- третю групу складають роботи, в яких розглядаються тенденції розвитку інституційної структури соціуму та публічної влади в умовах трансформації політичної системи суспільства і, зокрема, процес формування партійної системи (Т. Бевз, Ю. Гайворонський, Г. Голосів, Г. Зеленько, А. Колодій, Р. Манайло-Приходько, Ю. Якіменко та ін.) - в цю ж групу доцільно включити праці, присвячені аналізу забезпечення підтримки перетворень (Р. Роуз, У. Мішлер, М. Манро), а також взаємовпливу еволюції інституційних і соціокультурних складових трансформаційного процесу (О. В. Бродовська). Тобто, йдеться про інструментально-технологічні засади супроводження та забезпечення демократичного процесу саме на локальному рівні соціуму, що в умовах загальних політичних акцій набуває не тільки локального, але й національного масштабу;

- четверта група включає роботи, присвячені розробці теорії політичної участі, виявлення чинників, що впливають на громадян та інших фізичних осіб (включаючи й фізичних осіб, що володіють іншим правовим станом та законно знаходяться на території держави перебування в межах територіальної локальної людської спільноти, в межах якої постійно проживають - авт.) у цьому процесі. У зарубіжній науковій літературі в цій сфері складаються два основних методологічних напрямки - раціоналістичний і соціально-психологічний. У першому з них - політична участь розглядається під кутом зору співвідношення витрат і доходу від участі для раціонально мотивованого громадянина (Є. Дауне, К. Ерроу, М. Олсон та ін.). Більш плідним визнається соціально-психологічний підхід, який акцентує увагу на вплив особистісних можливостей, орієнтацій, а також на вплив інституційних структур на зразки поведінки громадян (С. Верба, Н. Най, Дж. Кім, К. Шлозман, Г. Бреді і ін.). У цю ж групу включаються праці вчених, що присвячені вивченню теорії політичної участі, ступеня залученості громадян у політичний процес, рівня протестного потенціалу, співвідношення електоральних і неелекторальних форм політичної участі, громадянської та політичної

активності. Свій внесок у дослідження наведених проблем, але з позицій конституційних загальнодемократичних настанов внесли вітчизняні вчені-конституціоналісти К. Бабенко, О. Батанов, Н. Воротіна, Н. Гаєва, В. Журавський, В. Кампо, В. Кафарський, М. Козюбра, М. Корнієнко, Т. Костецька, М. Малишко, Г. Мурашин, В. Опришко, М. Орзіх, Н. Руда, М. Ставнійчук, О. Скрипнюк, О. Тодика, Ю. Тодика, О. Фрицький, М. Цвік. Отже, йдеться про проблематику впливу демократичних процесів на людину (особистість), її групи та асоціації та їх поведінкові реакції на виклики таких профільних процесів;

- нарешті, особливу методологічну цінність для проблематики, що досліджується, має п'ята група робіт, в яких феноменологія цілеспрямованого розширення політичної залученості громадян, а також інших жителів-членів ТГ, розглядається як найважливіше завдання у вдосконаленні сучасної демократії. Тенденції до зниження політичної та громадянської активності, що виявляються в різних дослідженнях, визначаються авторами цих робіт як основна загроза демократії, і тому ними пропонується комплекс заходів щодо розширення залученості громадян до політичного життя (Р. Далтон, С. Маседо, Р. Патнем, Дж. Стокер та ін.). Наведені рекомендації щодо цілеспрямованого розширення політичного залучення адресовані основним політичним акторам - державі, тобто її публічній владі (включаючи і органи місцевого самоврядування /далі - органи МСВ/) політичним партіям, громадським асоціаціям, що фактично діють у вигляді інституційних структур громадянського суспільства (одночасно і локального, і загальнодержавного - авт.). Пропоновані заходи включають як зміни у виборчих процедурах, так і суттєві перетворення в функціональних характеристиках сучасної демократії. У цих роботах поняття «залучення» (engagement, involvement) використовується як для аналізу об'єктивного стану рівня політичної участі і залученості громадян у політичний процес, так і для позначення цілеспрямованої діяльності різних політичних акторів, покликаної сприяти розширенню такої участі. Тобто, йдеться про складні та суперечливі процеси формування внутрішньої мотивації людини (особистості), - причому як громадянина, так і фізичної особи, що володіє іншими правовими станами, до участі у демократичних процесах. Свій внесок у дослідження профільної проблематики внесли і представники правової - конституційної та муніципальної науки (зокрема, М. О. Баймуратов, М. М. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. М. Бисага, Д. О. Бобровник, В. І. Борденюк, О. М. Бориславська, О. О. Боярський, Ю. О. Волошин, М. П. Воронов, І. А. Галіахметов, В. А. Григор'єв, І. В. Дробуш, В. М. Кампо, Ю. Б. Ключковський, А. М. Колодій, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, Б. Я. Кофман, В. С. Куйбіда, А. В. Левенець, П. М. Любченко, О. В. Марцеляк, Л. Р. Наливайко, Н. Р. Нижник, М. П. Орзіх, І. М. Панкевич, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко, І. Г. Посторонка, О. В. Прієшкіна, М. О. Пухтинський, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, Р. М. Хван та ін.). Однак, треба зазначити, що вони досліджували форми демократичної участі людини у публічному управлінні та МСВ загалом несистемно та фрагментарно, через науковий аналіз окремих форм такої участі, що забезпечені відповідними процесуально-процедурними діями, які є похідними від конституційних політичних прав громадянина, і без створення концептуальної моделі такої участі та її трансформації в умовах глобалізації. Отже, аналіз ступеня розробленості проблеми показує, що в рамках політології, соціології та правової науки створено солідну теоретико-методологічну базу для дослідження факторів, що впливають на процес залучення громадян до політичного життя. Водночас у вітчизняній науковій літературі відсутні роботи, присвячені комплексному аналізу цілеспрямованої діяльності ОМСВ, спрямованої на розширення політичної участі, залучення жителів-членів ТГ до прийняття важливих рішень щодо стабільного і передбаченого існування та функціонування територіальної спільноти в довгостроковому плані в умовах системної трансформації суспільства і держави - через децентралізацію повноважень публічної влади та об'єктивації посилення впливу тенденцій правової глобалізації.

Сутність демократичної взаємодії. Для розуміння сутності демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою в межах локального соціуму визначальну роль відіграє процес формування екзистенційних інтересів, що відображають зазвичай: а) життєві настанови (формування поведінкових атитюдів - авт.), б) повсякденні запити і потреби людини, її груп та асоціацій (формування засад соціальних стереотипів, алгоритмів та їх ітерацій -

авт.), а також в) життєві устремління (телеологічні доміанти) зазначених суб'єктів (формування системи індивідуально-групових та індивідуально-колективних цінностей - авт.), що потребують г) практичного втілення у повсякденному житті людини та функціонуванні її груп та асоціацій, що й створені людиною з метою реалізації профільних інтересів (формування системи практичних габітусів - авт.).

Отже, в основі процесу формування екзистенційних інтересів людини, її груп та асоціацій лежать перманентні прояви атитюдного (формування поведінкових настанов) і габітусного (формування практичних форм реалізації таких поведінкових настанов) дискурсу, що завдяки процесу соціалізації трансформуються в атитудно-поведінкові та габітусно-діяльнісні настанови муніципальної свідомості (правосвідомості) та муніципальної психології, формуючи в результаті соціальної ітерації, стійкі поведінково-діяльнісні типові форми, алгоритми, стандарти тощо.

Варто зазначити, що наведені процеси супроводжуються становленням, формуванням, активізацією та реалізацією ініціативно-суспільних по своїй локалізації, активно-пасивних по природі свого виникнення, когнітивних настанов людини як сукупності розумових процесів, які дозволяють сприймати, обробляти, запам'ятовувати та розуміти інформацію з навколишнього світу⁵. Ці процеси включають в себе пам'ять, увагу, мислення, сприйняття, мовлення та прийняття рішень. Когнітивні настанови формують основу інтелекту і допомагають людині взаємодіяти зі світом.

Отже, всі процеси навколо формування, побудови, розвитку та вдосконалення демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою в межах локального соціуму супроводжуються та забезпечуються наведеними вище когнітивними настановами.

Так, аналізуючи основні когнітивні настанови людини у застосуванні до реалізації публічно-владних відносин у контекстуалізації демократичного дискурсу, можна констатувати наступне:

В усвідомленні та розумінні *феномену уваги*, що проявляється у здатності зосереджуватися на певних стимулах, ігноруючи відволікаючі фактори - в нашому випадку йдеться про усвідомлення та розуміння механізмів взаємодії її профільних суб'єктів, - причому, увага останніх зосереджується саме на усвідомлення та розумінні їх змістовно-рольових аспектів с акцентуацією на технологію функціонування таких механізмів та визначення важливих аспектів індивідуальної, групової та колективної участі в їх реалізації.

В усвідомленні та розумінні *феномену пам'яті*, що проявляється у здатності кодувати, зберігати та відтворювати інформацію - в нашому випадку йдеться про формування індивідуальної, групової та колективної «соціально-політичної та соціально-технологічної пам'яті» щодо феноменології виборів та інших форм демократичної взаємодії (референдуми, збори жителів-членів громади, звернення тощо), їх технології, загальне розуміння порядку та нормативних засад їх використання та визначення кінцевих результатів такого використання тощо.

В усвідомленні та розумінні *феномену мислення*, що проявляється у процесах аналізу, оцінки та формування логічних висновків - в нашому випадку йдеться про формування логічного ланцюжка щодо розуміння фактології використання форм демократичної взаємодії за рахунок застосування відповідних організаційних та організаційно-правових механізмів, їх результативності та наявності причинно-наслідкового зв'язку між першим і другим - по-перше, з використанням прийомів формальної логіки; по-друге, з постановкою відповідних висновків і розумінням їх соціальних наслідків.

В усвідомленні та розумінні *феномену сприйняття*, що проявляється у здатності інтерпретувати інформацію, що надходить через органи чуття (зір, слух, дотик тощо) - в нашому випадку йдеться про формування цілісної системи побудови, існування, функціонування та розвитку соціального світу, що формується на засадах використання органолептичних засобів людини, через пізнання, усвідомлення і розуміння відповідної інформації про механізми та форми демократичної

⁵ Когнітивність. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=когнітивність+це>

взаємодії між профільними соціальними суб'єктами, - з наступною можливістю формування індивідуальних, групових та колективних висновків відносно профільних подій соціально-політичного та соціально-технологічного характеру.

В усвідомленні та розумінні *феномену мови та комунікації*, що тлумачиться як вміння розуміти та виражати свої думки - в нашому випадку йдеться про здібності людини через застосування лексичних форм та засобів соціальної комунікації, по-перше, розуміти сутність форм профільної демократичної взаємодії; по-друге, розуміти порядок індивідуальної, групової та колективної участі у реалізації таких форм взаємодії; по-третє, усвідомлювати та розуміти роль і значення соціальної результативності застосування в використанні таких форм; по-четверте, розуміти можливості їх подальшого розвитку і вдосконалення.

В усвідомленні та розумінні феномену *виконавчого функціонування*, що виступають як процеси вищого порядку, що включають планування, організацію та саморегуляцію - в нашому випадку йдеться про усвідомлення і розуміння ролі і значущості процесуально-последовного супроводження і забезпечення механізмів та форм демократичної взаємодії між належними і уповноваженими соціальними суб'єктами, що проявляється у формуванні відповідної системи процесуалізації та технологізації в процесі реалізації таких механізмів і форм.

Отже, у використанні, супроводженні та забезпеченні механізмів та форм демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та публічною владою в локальному соціумі застосовуються біхевіористичні та когнітивні настанови. Це підтверджується багатоаспектним висловом Уїнстона Черчилля, який у промові у Палаті Громад 11 листопада 1947 року заявив, що «Демократія є найгіршою формою правління, за винятком всіх тих інших форм, які були випробувані у той чи інший час»⁶. Але важливим тут є те, що при цьому він наголошував, що, хоча демократія недосконала, вона є найкращою з наявних форм правління, де народ повинен мати право керувати і контролювати дії уряду через конституційні засоби. Отже, він, по-перше, визнаючи недоліки демократії, все ж, по-друге, вважав, що вона надає народу можливість брати участь у владі та контролювати уряд, що, по-третє, робить її кращою за будь-які альтернативи. Тобто, фактично йдеться про практичну побудову системи координат взаємовідносин, що базується на демократичній взаємодії між людиною, територіальною громадою (тобто, структурованим простором де вона існує, та створює відповідні свої групи та асоціації для реалізації своїх екзистенційних інтересів) та публічною самоврядною (муніципальною) владою, що є різновидом публічної влади, діє в локальному соціумі та разом з публічною державною владою створює дуумвірат (але з пріоритетом останньої) публічної влади.

Формалізація демократичної взаємодії в контексті демократичного процесу. Підсумовуючи наведене вище, вважаємо за потрібне знову наголосити, що стратегічною особливістю механізму демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою в муніципальному соціумі виступає її *формалізація*, - через обов'язкове використання процесуальної організації форм такої взаємодії, що складаються з відповідних процедур організаційного та процесуально-нормативного значення (*процесуально-процедурний критерій* - авт.). Тобто, можна констатувати, що сутність демократичної взаємодії міститься в розумінні такої взаємодії:

а) як цілісного організаційного та організаційно-нормативного процесу, що володіє відповідною етапно-стадійною характерологією, що:

б) передбачена нормами чинного законодавства або інших підзаконних нормативно-правових актів, включаючи нормативно-правові акти локальної нормотворчості, яку здійснюють органи МСВ,

в) супроводжується, здійснюється та забезпечується відповідними органами публічної влади (органами МСВ), через проведення ними відповідної організаційної діяльності та реалізацію компетенційних повноважень, а також,

⁶ Черчіль про демократію. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=вінстон+черчилль+про+демократію>

г) в процедурному застосуванні, використанні та реалізації управлінських процесів, що у підсумку їх супроводжують та забезпечують, володіючи відповідною логічною послідовністю та об'єктивно-належною етапно-стадійною ідентифікацією в сфері формування, організації здійснення та гарантування, а також легалізації публічної влади,

г') включаючи використання форм її безпосередньої, опосередкованої та іншої інтегративно-вирішальної реалізації, - через

д) соціальне ітераційне застосування синергетичних дій належних та уповноважених учасників-суб'єктів (виборець, учасник референдуму, учасник форм самоорганізації населення тощо) демократичного процесу та реальну демонстрацію їх інтерсуб'єктивної та синергетичної взаємодії.

Важливе значення профільної взаємодії підкреслюється не тільки її характерологією, - тобто, тим, що вона не тільки по своєму поведінково-діяльнісному змісту, але й по своєму якісно-просторовому і функціонально-технологічному супроводженню і забезпеченню відбувається в системі координат демократії як процесу, - а саме в умовах реалізації демократичного політичного режиму як сукупності методів та заходів формування, структуризації і реалізації політичної (публічної) влади, причому як на національному, так й локальному рівнях. Причому, треба усвідомлювати і розуміти, що таке зауваження має стратегічне значення, бо:

- по-перше, публічна державна влада, як й публічна самоврядна (муніципальна) влада формується на локальному рівні соціуму;

- по-друге, через застосування і використання демократичних виборчих, референдумних та інших процесуально-застосовних процедур;

- по-третє, склад публічної державної влади, включаючи й заміщення виборчих посад, здійснюється електоральним корпусом, що складається з жителів-членів територіальної громади;

- по-четверте, всі ці локальні процеси здійснюються за сприяння та допомогою представницьких і виконавчих структур публічної самоврядної (муніципальної) влади.

Отже, *демократію як процес* треба розуміти як спосіб організації суспільства (фактично, локального суспільства), де влада належить народу (на національному рівні) або населенню (тобто, жителям-членам ТГ на локальному рівні), що бере участь в управлінні державою (або місцевими справами - для ТГ) безпосередньо або через обраних представників. Така влада характеризується постійним розвитком, чітко встановленими телеологічними пріоритетами та передбачає, що народ є верховним джерелом влади /сувереном/ (на локальному рівні саме ТГ виступає таким центральним суб'єктом публічної самоврядної /муніципальної/ влади), а уряд (на локальному рівні виконавчі органи органів МСВ) діє в його інтересах, згідно з волею більшості, але з дотриманням прав і свобод меншості.

Звідси основними аспектами демократії як процесу виступають такі:

А) Народовладдя (або влада ТГ на локальному рівні): народ є джерелом влади - при цьому він бере участь у прийнятті рішень як безпосередньо (пряма демократія), так і через своїх представників, яких обирає на виборах (представницька демократія). Отже, йдеться фактично про жителів-членів ТГ, частина яких, відповідно до виборчих цензів, складають електоральний та референдумний корпус, що й через відповідні процесуальні процедури формують публічну владу, як державну, так й самоврядну (муніципальну).

Б) Участь громадян - демократія надає громадянам право брати участь в управлінні, висловлювати свою думку та мати гарантовані свободи. На локальному рівні соціуму, в межах ТГ та в умовах МСВ ці настанови тлумачаться та інтерпретуються більш ширше, а саме:

а) суб'єктом участі тут виступають жителі-члени ТГ, не враховуючи їх правовий стан (громадянство, іноземство, апатридство, біженство тощо);

б) ідентифікуючими ознаками тут виступають наявність законних підстав знаходження фізичної особи на території держави та її фактично проживання в межах відповідної ТГ;

в) наведені фізичні особи мають право приймати участь в управлінні місцевими справами, висловлювати свою думку та володіти відповідними правами і свободами, за виключенням тих, що

обмежені законодавством (ст. 26 Конституції України⁷), включаючи й виборчі права в сфері формування органів публічної влади;

г) наведені фізичні особи з іншим правовим станом володіють відповідними перспективами щодо трансформації свого правового статусу в сфері виборчого права відповідно до положень ч 1 ст. 6 Європейської Хартії «Про участь іноземців в суспільному житті на місцевому рівні» 1992 року⁸, відповідно до якої кожна сторона-учасник Хартії (держава-член Ради Європи) зобов'язується надати кожному постійному мешканцю-іноземцю право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він задовольняє тим правовим вимогам, які пред'являються громадянам і, крім того, на законних підставах постійно мешкає у відповідній державі упродовж п'яти років, що передують виборам. Отже, йдеться про надання іноземцям-членам відповідних громад у державі перебування активного та пасивного виборчого права на місцевих виборах. І хоча Україна, будучи державою-членом Ради Європи, ще не приєдналась до цієї конвенції, перспективи такого приєднання, враховуючи активний європейський дискурс нашої держави, мають реальний характер;

д) важливим аспектом участі громадян /суб'єктів виборчого (електорального) корпусу, жителів-членів відповідної територіальної локальної людської спільноти (територіальної громади)/ виступає психічно-психологічні аспекти демократичного процесу, що детермінують формування відповідних форм свідомості (правосвідомості) /виборчої, референдумної та інших форм/ та відповідних форм психології, що проявляються у відповідних діях фізичних осіб у демократичному процесі (реалізація виборчих прав, обов'язків, виконання виборчих процедур тощо) через реалізацію атитюдно-габітусного (поведінково-діяльнісного) дискурсу, що виникає в результаті соціалізації людини, її груп та асоціацій.

В) Взаємодія суб'єктів соціуму, як постійний колабораційний процес, що включає в себе як вибір представників, так і реалізацію їхніх повноважень, формування законів та управління державою.

Г) Захист прав учасників демократичного процесу, що розуміється як соціально-нормативний простір та стан в якому влада більшості обмежена законом і конституцією, які захищають права і свободи меншості та окремих осіб.

Д) Відповідальність учасників демократичного процесу, що розуміється в контексті настання несприятливих наслідків негативного характеру: а) для органів публічної влади як відповідальність за порушення прав людини, її груп та асоціацій через порушення не тільки норм законодавства, та й за втручання в етапно-стадійну послідовність профільного процесу; б) для наведених суб'єктів - людини, її груп та асоціацій - настання відповідальності за порушення конституційних принципів свободи, рівності прав людини, а також конкретних норм виборчого, референдумного та іншого законодавства, що регулюють профільні форми демократичної участі.

Е) Верховенство права, що тлумачиться таким чином, що усі учасники демократичного процесу, включно з представниками влади, підпорядковуються закону, але права та свободи людини є пріоритетними. При цьому треба усвідомлювати і розуміти, що саме на локальному рівні існування і функціонування соціуму, в межах ТГ, органами МСВ створюється локальна система охорони і захисту прав людини, при тому, що саме ці органи публічної влади насамперед створюють простір для формування, прояву та реалізації таких прав⁹.

⁷ Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

⁸ Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні. Страсбург, 5 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318

⁹ Баймуратов М., Кофман Б. (2023). Парадигма «права людини - муніципальні права людини - муніципальна людина» як стратегічний напрям розвитку державності в умовах глобалізації. Scientific Collection «InterConf», (176), 97-105. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4584>

Процесуалізація демократичної взаємодії в контексті демократичного процесу. Своєю чергою, *демократія як процедура* розуміється як система механізмів та правил, за якими народ здійснює свою владу, наприклад, через вільні та чесні вибори, голосування, референдуми та інші форми участі в управлінні державою. Вона передбачає рівний вплив учасників на результат процесу прийняття рішень, включаючи захист прав меншин та можливість критики влади.

Ключові елементи демократичних процедур базуються на сукупності норм організаційного та організаційно-правового характеру, що застосовуються та використовуються у відповідній послідовності, що передбачена чинним конституційним (виборчим, референдумним, муніципальним, фінансовим, а також процесуальними галузями /адміністративним, цивільним, кримінальним тощо/) законодавством - і включають низку концептуальних положень, а саме:

А) Ініціатором, суб'єктом організації, нормування, нормативізації, легалізації, охорони, захисту та гарантування демократичних процедур виступає публічна влада: публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада.

Б) Вільні та чесні вибори: народ обирає своїх представників шляхом регулярних, конкурентних та прозорих виборів - при цьому порядок проведення виборів чітко і детально регламентований та регульований через встановлення в профільному законодавстві етапно-стадійної характеристики виборчого процесу та конкретизації та деталізації відповідних виборчих процедур.

В) Голосування та референдуми: можливість прямої участі громадян у прийнятті рішень через встановлені в чинному законодавстві принципи та процедури голосування у виборчому та референдумному процесах, порядок підведення та обнародування їх результатів тощо.

Г) Право громадян на критику: можливість висловлювати свою думку та критикувати дії влади без залякувань через використання відповідних політичних прав та свобод і застосування легальних засобів та методів політичної пропаганди та агітації.

Г') Змагальність та опонентство: наявність різних політичних партій та ідей, що змагаються за підтримку громадян, створює конкурентний простір, в якому в межах законодавства та з використанням інформаційно-поведінкових технологій відбувається презентація політичних програм, що містять відповідні дії щодо трансформації суспільства і держави.

Д) Захист прав меншості: незважаючи на те, що рішення приймаються більшістю, права меншості мають бути захищені через використання відповідних заходів і процедур, що передбачають гарантовані законодавчо-процесуальні можливості участі її представників у соціально-політичному житті.

Е) Відповідальність влади: обрані представники повинні прислухатися до громадян та відповідати на їхні потреби.

Є) Свобода слова: право людини, її груп та асоціацій, а також інших учасників демократичного процесу вільно висловлювати свої думки, що є однією з ключових цінностей демократії.

Наведені засадничі настанови знаходять свій безпосередній прояв у формах демократії, які, в залежності від змістовного наповнення, формулюють відповідну роль населення в демократичному процесі у відповідному поведінково-діяльнісному дискурсі. При цьому, є стратегічно важливим визначити основного суб'єкта такого демократичного процесу, а саме:

- це є фізичні особи, що володіють громадянством або іншим правовим станом (іноземство, апатризм, біженство тощо), якщо це передбачено національним законодавством (*становна ознака - авт.*);

- такі фізичні особи є жителями відповідної території держави, на якій існують, функціонують та розвиваються територіальні локальні людські спільноти (територіальні громади) (*територіально-просторова ознака - авт.*);

- звідси такі фізичні особи виступають і як жителі і одночасно як члени такої громади (*ознака приналежності до специфічної людської спільноти - авт.*), ба більше,

- у своїй сукупності (зазвичай у відповідності до вікових цензів демократичного процесу і демократичних процедур), вони складають виборчий (електоральний) корпус (*ознака приналежності до виборчого або референдумного, або іншого демократичного процесу - авт.*), крім того

- кожний учасник демократичного процесу володіє відповідними правами і обов'язками, виступаючи активним або пасивним учасником його відповідних етапно-стадійних заходів та процедур, - звідси набуваючи відповідного правового статусу суб'єкта демократичного процесу (виборів, референдуму, загальних зборів тощо) (*ознака наявності правового статусу учасника демократичного процесу* - авт.), при цьому

- кожна людина - член електорального корпусу і одночасно житель-член ТГ, а також групи та асоціації, що створені людиною, приймаючи участь у демократичному процесі, набуває відповідних знань, вмінь та навичок з застосування та використання демократичних технологічних інструментів (*ознака наявності індивідуального, групового або колективного технологічного забезпечення демократичного процесу* - авт.)

Моделі (форми) демократичної взаємодії. Отже, найбільш часто використовуваними в історичній ретроспективі та сучасних умовах виступають три форми демократії (демократичної взаємодії): безпосередня, представницька і плебісцитарна.

Безпосередня демократія

Безпосередня демократія (або пряма демократія) - найбільш давня, виходячи з історичних часів існування і функціонування міст-полісів Стародавньої Еллади та муніципій республіканського Риму, форма управління, за якої громадяни приймають основні рішення безпосередньо, шляхом індивідуального голосування, а не через обраних ними представників. В суспільно-політичній практиці сучасних держав це досягається через використання і застосування таких демократичних інструментів, як вибори (в період голосування щодо обрання представницького корпусу або заміщення інституту посадових осіб держави та громади), референдуми, збори та народні ініціативи. У цій системі влада належить народу і здійснюється ним безпосередньо.

Основними характеристиками безпосередньої (прямої) демократії виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: існують та функціонують публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада (використання цієї форми /моделі/ демократії для загальнонаціональних /вибори, референдуми, народна ініціатива/ та локальних виборчих процедур /локальна інтерпретація національних виборчих процедур/).

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - безпосереднє прийняття владних рішень».

В) Прийняття рішень народом: Громадяни голосують безпосередньо з важливих питань, замість того, щоб делегувати це право обраним представникам.

Г) Інструменти реалізації:

Референдум: Голосування, за яким приймаються рішення з певних питань державного або місцевого значення.

Народна ініціатива: Процес, за яким громадяни формують і підтримують вимоги до парламенту або для референдуму.

Збори громадян: Збори для прийняття рішень щодо місцевих справ.

Г') Єдине джерело влади: Народ є єдиним джерелом влади в державі.

Д) Два основні види демократії: Безпосередня демократія доповнює представницьку демократію, де народ обирає представників, які ухвалюють рішення від його імені.

Представницька демократія

Представницька демократія (непряма або опосередкована демократія) - виступає як історично похідна та вдосконалена модель (форма) безпосередньої демократії, що виникла в результаті розвитку, оптимізації та вдосконалення останньої. Історичне виникнення представницької демократії сягає корінням в античність, але сучасна форма почала формуватися в епоху Відродження в італійських містах-республіках, таких як Венеція та Флоренція, де представники «середнього класу» (popolo) боролися за участь в управлінні. Подальший розвиток був зумовлений появою республіканських теорій та утвердженням представницького правління як основної форми народовладдя.

Отже, історично, представницька демократія виникає на етапі античності¹⁰ - саме тоді були закладені основи демократії в Стародавній Греції, зокрема в Афінах, де сформувалася перша демократична система, - однак, спочатку, це була пряма демократія, де громадяни брали участь в управлінні безпосередньо, а не через представників, хоча відповідні форми народного представництва починає замінюватися представництвом міських зборів. В період Середньовіччя у містах Північної Італії (Венеція, Флоренція) з'явилися форми народовладдя, які хоча значною мірою й копіювали грецькі та римські зразки, все ж спостерігались окремі випадки здійснення представницької демократії через цензи власності та родовитості. Висування на політичну арену «середнього класу» у містах-республіках епохи Відродження, що боролися за право брати участь в управлінні, призвело до появи перших представницьких форм влади. Розвиток демократії в містах-республіках актуалізував розвиток демократичних республіканських теорій, представниками яких були Марсиль Падуанський та Альтузій. Формування сучасної моделі представницької демократії, за якої громадяни обирають представників, що приймають рішення від їхнього імені, стала домінуючою формою правління, що базується на принципах представницького правління.

Звідси представницька демократія - це форма народовладдя, за якої народ реалізує свою владу не безпосередньо, а опосередковано, через обраних ним представників до органів влади. Ці представники, такі як депутати, що складають депутатський корпус на рівні парламенту держави або місцевих представницьких органів влади на рівні громади, ухвалюють рішення від імені своїх виборців та покликані захищати їхні інтереси через передбачені законодавством форми своєї депутатської діяльності. Така функціонально-концептуальна система координат робить представницьку демократію оптимально можливою, ефективно праксеологічною та конструктивно-управлінською для великих держав, де неможливо забезпечити регулярне зібрання всіх громадян (членів електорального корпусу, що складається з жителів-членів відповідних територіальних громад) для прямого голосування.

Основними характеристиками представницької демократії (непрямої або опосередкованої демократії) виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: існують та функціонують публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада (використання цієї форми /моделі/ демократії для загальнонаціональних /вибори, референдуми, народна ініціатива/ та локальних виборчих процедур /локальна інтерпретація національних виборчих процедур/).

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - обрані ним представники - прийняття владних рішень обраними та уповноваженими представниками народу».

В) Виборчий процес: Громадяни обирають своїх представників, які потім беруть участь у процесі прийняття рішень та законодавства від їхнього імені.

Г) Необхідність: Така система є необхідною, особливо у великих державах, де неможливо забезпечити регулярне безпосереднє зібрання всіх громадян для ухвалення рішень.

Г') Відмінність від прямої демократії: Представницька демократія відрізняється від прямої, де громадяни самостійно ухвалюють основні рішення на референдумах або зборах.

Д) Сутність: Основна ідея полягає в делегуванні владних повноважень обраним представникам, які діють в інтересах тих, хто їх обрав.

Плебісцитарна демократія

В історичній ретроспективі плебісцит формується як форма всенародного голосування (або різновид референдуму) з важливих питань, що стосуються зазвичай державної приналежності території, політичної долі держави або інших життєво важливих питань. Сам термін «плебісцит» походить від Стародавнього Риму, де він означав рішення, ухвалене плебеями (плебсом), тобто простим народом. У сучасному розумінні плебісцит є формою прямої демократії, коли народ голосує з

¹⁰ Історія представницької демократії. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=історія+представницької+демократії>

конкретного питання. Варто розуміти, що за своїм призначенням, плебісцити найчастіше проводяться для вирішення питань на рівні загальнонаціонального голосування про належність території до тієї чи іншої держави, про зміну державного устрою, або інших ключових політичних питань, коли влада потребує прояв і результат політичної волі всього електорального корпусу.

Плебісцитарна демократія (референдумна, мандатна, партійна) - це модель демократії, де безпосередній політичний вплив народу зводиться до схвалення або заперечення рішень, які пропонуються владою, тобто, він імперативно обмежений схемою або «схвалити», або «заперечити» - саме таким чином здійснюється прямий вплив народу на політику Її також називають партійною, що означає, що влада концентрується серед виборних членів партії¹¹. Звідси у сутнісно-змістовному демократичному розумінні вона характеризується обмеженим прямим волевиявленням народу, яке зазвичай виявляється через плебісцити (загальнонародні голосування) або референдуми.

Основними характеристиками плебісцитарної (референдумної, мандатної, партійної) демократії виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: існують та функціонують публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада (використання цієї форми /моделі/ демократії для загальнонаціональних /вибори, референдуми (включаючи й плебісцити), народна ініціатива/ та локальних виборчих процедур /локальна інтерпретація національних виборчих процедур/).

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - використання референдумних процесуально-процедурних механізмів - безпосереднє прийняття владних рішень щодо важливіших питань соціально-державного життя, що є обов'язковими для публічної влади».

В) Сутність: це форма демократії, яка покладається на безпосереднє звернення до народу для отримання згоди на конкретні, заздалегідь сформульовані питання, що є принципово важливими як для влади, так й для населення (учасників референдуму /референдумного корпусу/, що зазвичай співпадає з електоральним корпусом).

Г) Обмежений прямий вплив: народ бере участь у політиці переважно через голосування (вибори, референдуми), де його вплив зводиться до механістичного схвалення чи відхилення рішень.

Г') Роль партій: публічна державна та муніципальна влади зазвичай зосереджені в руках політичних партій, які представляють інтереси народу і приймають рішення від його імені.

Д) Відмінність від інших форм: на відміну від представницької демократії (де громадяни обирають представників для ухвалення рішень) або прямої демократії (де громадяни беруть участь у голосуванні з широкого кола питань) - при всій схожості у механіко-технологічній реалізації, плебісцитарна демократія зосереджена на конкретних пропозиціях.

Е) Практичне значення: Ця модель часто використовується для прийняття важливих рішень, таких як зміна конституції, або для вирішення суперечливих питань, що дозволяє владі отримати мандат довіри від народу.

Є) Пряма участь: крім голосувань, ця модель також включає інші форми участі народу в політичному житті, такі як страйки, мітинги, петиції тощо.

Своєю чергою, існують й інші моделі (форми) демократичної взаємодії людини, територіальної громади та публічної влади, що характеризуються відносно новим демократичним наповненням і потенціалом, в залежності від ступеня і форм залученості членів електорального корпусу і одночасно жителів-членів ТГ, а також від готовності публічної влади позитивно взаємодіяти з ними - результатом чого виступає побудова якісно нової колабораційної парадигми. До таких моделей (форм) відносяться наступні:

¹¹ Щербак С. (2021). *Макс Вебер і сучасна плебісцитарна демократія*: Спадщина Вебера: на перехресті традицій. Філософська думка, (1), 135-148. URL: <https://doi.org/10.15407/fd2021.01.135>

Партисипативна демократія

Історія партисипативної демократії умовно бере початок з V ст. до н. е. (м. Афіни, Стародавня Еллада), а після Другої світової війни поступове розширення виборчих прав, процеси емансипації проклали шлях до її масштабного розвитку. У 80-х рр. XX ст. у Західній Європі та США ідея партисипативної демократії набрала обертів - найбільший внесок у її поширення зробили Б. Барбер, К. Макферсон, Дж. Менсбридж, К. Пейтмен, Дж. Циммерман та С. Шалом. Результатом тривалого шляху трансформації змісту демократії, яка протягом кількох століть сприймалася як засіб включення незможних індивідів у простір політики, стало розуміння партисипативної демократії як неодмінного процесу вимоги ротації керівників, розбору соціальних ієрархій і зміни сприйняття суті свободи. Еволюція ідеї партисипативної демократії, перш за все, пов'язана з проголошенням пріоритетності свобод людини перед інтересами держави¹².

Отже, партисипативна демократія (*демократія участі*) - це модель, де громадяни активно беруть участь у прийнятті політичних, соціальних та економічних рішень в повсякденному житті, зазвичай, на рівні територіальної громади, а не лише через вибори, - саме це й робить її змішаною формою між прямою та представницькою демократією. Отже, така система дозволяє людям безпосередньо впливати на процес управління протягом усього його циклу, а не тільки обираючи представників, ба більше - це модель демократії, яка поєднуючи елементи представницької та прямої демократії, реально прагне до розширення участі громадян (членів електорального корпусу, а також тих фізичних осіб, що до нього не входять, а саме жителів-членів громади) у прийнятті рішень понад традиційні вибори. Вона надає вказаним особам ширші можливості для прямого впливу на управління через обговорення та інші форми участі, а не лише шляхом голосування за представників.

Основними характеристиками партисипативної демократії (демократії участі) виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: існують та функціонують публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада (використання цієї форми /моделі/ демократії частково для загальнонаціональних /вибори, референдуми, народна ініціатива/ та в повному обсязі для локальних виборчих процедур /локальна інтерпретація національних виборчих процедур/).

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - обговорення проєктів владних рішень публічної влади та застосування інших форм суспільної дискусії щодо них - прийняття рішень публічною владою по підсумках обговорення таких проєктів».

В) Змішана форма: це гібридна система, що поєднує виборних представників із прямою участю громадян (членів електорального корпусу, а також тих фізичних осіб, що до нього не входять, а саме жителів-членів громади), - таким чином розширюються управлінські можливості всіх повнолітніх членів територіальної локальної людської спільноти, без врахування їх правового стану.

Г) Залучення громадян (жителів): Забезпечує можливості для всіх членів локального суспільства (членів електорального корпусу, а також тих фізичних осіб, що до нього не входять, а саме повнолітніх жителів-членів громади) робити значний внесок у прийняття рішень.

Г) Обговорення як основа: На відміну від традиційних демократій, де легітимність закону переважно залежить від голосування, партисипаторна демократія надає значну вагу обговоренню та досягненню консенсусу, що є її основним джерелом легітимності.

Д) Відмінність від інших форм демократії: а) представницька демократія: населення обирає своїх представників, які ухвалюють рішення від його імені; б) пряма демократія: громадяни безпосередньо ухвалюють рішення без посередників (наприклад, на референдумах); в) плюралістична демократія: влада розподілена між багатьма недержавними організаціями та державою, які конкурують між собою.

¹² Нікітенко Л.О. Еволюція ідеї партисипативної демократії. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/66.pdf>

Е) Розширення можливостей: Збільшує коло людей, які мають доступ до процесу прийняття рішень.

Деліберативна демократія

Поняття «деліберативний» (від фр. обговорювати, сперечатися) введено в науковий обіг завдяки роботам Дж. Дьюї, розвиток в політичній теорії отримало в роботах Й. Когена, К.-П. Риппа, ґрунтовне обґрунтування надав Ю. Хабермас. «Серце деліберативної політики полягає у низці дискусій та переговорів, які роблять можливим раціональне рішення прагматичних, моральних та етичних питань...»¹³. Деліберативність - це процес прийняття рішень, заснований на раціональному, аргументованому обговоренні та пошуку консенсусу, який враховує різні думки та ідеї. Вона передбачає відкритість до аргументів інших учасників дискусії та готовність до співпраці, спрямованої на соціальне порозуміння та спільне формування порядку денного.

Джерело терміну: Поняття тісно пов'язане з філософією Юргена Габермаса.

Суть: Це підхід до прийняття рішень, де головну роль відіграє не конфронтація, а раціональний діалог, де учасники з повагою вислуховують та аналізують аргументи один одного.

Мета: Досягнення суспільного консенсусу та прийняття рішень, які є легітимними, оскільки були сформовані в процесі обговорення, а не нав'язані.

На думку вітчизняних дослідників А.В. Сакун, Т.І. Кадлубович, Д.С. Черняк, досліджуючи державу як політичний інститут в умовах глобалізації та діджиталізації¹⁴, стверджують, що остання має змінюватися, відповідати критеріям публічної політики, максимальної ефективності та утвердження нових принципів забезпечення конкуренції держав. Українська держава, залишаючись вірною обраній стратегії розвитку з орієнтацією на демократичний шлях розвитку, європейську інтеграцію та прихильність європейським цінностям, трансформується та модернізується, формуючи сучасну модель публічного управління, що ґрунтується на засадах ноосферної філософії, принципах деліберативної демократії та концепції «рецептивного» адміністрування, які передбачають встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин у політичній сфері суспільства. Узагальнено погляди науковців на поняття «державна політика», «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління». Авторами розглянуто засади концепції ноосферної філософії, в основі якої визнання сфери розуму, моралі та справедливості як джерела управління, політики та влади. А також концепцію «рецептивного адміністрування», яка дозволяє здійснити перехід до держави-партнера, де кожен громадянин має право брати участь у напрацюванні публічних рішень, змінює соціум як такий, формує деліберативну громадську думку. Реалізація моделі «рецептивної» держави призводить до підсилення засад громадянського суспільства, з'являються нові концепції участі громадян в державному управлінні, відбувається розподіл владних повноважень, модернізуються інформаційні системи. Визначено, що сучасна державно-управлінська система набуває властивостей проактивності, адаптивності, нелінійності, комунікативності. Значна увага приділена політичній комунікації в сучасному суспільстві, особливостям спілкування в «мережевому» політичному просторі, реалізації деліберативної політики. Причому, в інформаційному суспільстві комунікативний аспект управлінської діяльності стає провідним та сприяє формуванню нового типу комунікативних взаємин держави з громадянами, роблячи політику держави публічною та прозорою, а деліберативність стає основою державно-управлінської системи. Зазначається, що у вказаних процесах неабияку роль відіграє громадянська освіта, яка здатна сформувати низку компетентностей свідомого громадянина (у нашому розумінні, фізична особа, що володіє будь-яким правовим ста-

¹³ Habermas J. «Die Einbeziehung des Anderen: Essays zur politischen Theorie». Studien zur politischen Theorie. URL: <https://dnb.info/948229802/04>

¹⁴ Сакун А.В., Кадлубович Т.І., Черняк Д.С. Деліберативність як основа державно-управлінської системи в умовах глобалізації та діджиталізації. Регіональні студії. 2022. №30. С. 91-97. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.15>

ном та законно знаходиться на території держави перебування через постійне проживання в межах відповідної ТГ - авт.), що робить можливим встановити суб'єкт-суб'єктні відносини між державою, владою та суспільством, перетворити державу на сучасну та конкурентоспроможну¹⁵.

Деліберативна демократія (*демократія вибору*) - це модель демократії, в якій політичні рішення ухвалюються на основі раціонального та аргументованого громадського дискурсу з метою досягнення консенсусу. Це означає, що процес прийняття рішень ґрунтується на публічних обговореннях, де різні точки зору обговорюються з урахуванням доказів та логіки, а не лише на підрахунку голосів.

Основними характеристиками деліберативної демократії (демократії вибору) виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: існують та функціонують публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада (використання цієї форми /моделі/ демократії в процесі реалізації загальнонаціональних /вибори, референдуми, народна ініціатива/ та локальних виборчих процедур /локальна інтерпретація національних виборчих процедур/).

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - широке і вільне демократичне обговорення рішень публічної влади - прийняття публічною владою рішень по підсумках такої соціальної дискусії».

В) Громадський дискурс: Наголошується на важливості публічних дебатів як джерела легітимності влади.

Г) Пошук консенсусу: Метою є не просто виявлення волі більшості, а пошук рішень, на які можуть погодитися різні сторони.

Г') Раціональне обґрунтування: Дискусія має бути раціональною та аргументованою, базуватися на фактах і логіці.

Д) Вплив громадянського суспільства: Ця модель прагне наділити громадянське суспільство правом обговорювати політичні рішення та впливати на них, забезпечуючи при цьому поінформованість та свідомість громадян.

Агональна демократія

У своїй концепції агоністичної моделі демократії (від грец. ἀγών (агон) - боротьба, змагання) сучасні соціальні теоретики Ш. Муфф та Е. Лакло запропонували визначати політичне як перманентний антагонізм (друг/ворог), уникнути якого жодному суспільству ніколи не вдасться. Відповідно, завдання політики, на їхню думку, полягає в тому, щоб перевести антагонізм в єдиний символічний простір, в якому антагонізм перетворюється на агонізм (ми/вони), що визнає різницю ідентичностей та «нормальність» їхнього протистояння в боротьбі за право завжди часткової та тимчасової конституалізації гегемоністської¹⁶.

Демократія, на думку Муфф і Лакло, є універсальністю, яка знаходить себе як таку через акти тимчасових перетворень на конкретну партикулярність, яка, своєю чергою, сама прив'язується до універсального як відкритого горизонту, але не як до певного принципу. Отже, «універсальність несумісна з будь-якою партикулярністю і, проте, неспроможна існувати поза партикулярного»¹⁷. Ідентичність - це завжди незавершений проект, оскільки не має універсального референта, який має необхідне тіло і необхідний зміст, так що відмінність ніколи не може бути повністю конституційована як відмінність, а дистанція між універсальним і партикулярним - подолана¹⁸.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Held David. *Models of Democracy*, 3rd Edition. Cambridge. Copublished with Polity Press, 2006. 352 p.

¹⁷ Муфф Ш. Простори публічної полеміки, демократична політика та динаміка настроїв. URL: <http://politzone.in.ua/index.php?id=220>

¹⁸ Laclau E. *Universalism, Particularism and the Question of Identity*. Rajchman, J. (ed.) *The Identity in Question*. New York: Routledge, 1995. P. 101.

Агональна демократія (*демократія ідентичності*) - це концепція, яка підкреслює демократію як процес постійного **змагання** між різними ідеями, групами та інтересами, а не як статичну систему. Вона виходить з того, що демократія - це динамічний процес боротьби та конфлікту, а не гармонійне узгодження.

Основними характеристиками агональної демократії (демократії ідентичності) виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: існують та функціонують публічна державна влада та публічна самоврядна (муніципальна) влада (використання цієї форми /моделі/ демократії в процесі реалізації загальнонаціональних /вибори, референдуми, народна ініціатива/ та локальних виборчих процедур /локальна інтерпретація національних виборчих процедур/).

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - широке та вільне обговорення проектів рішень публічної влади в процесі дискусії з можливими (практично бажаними) конфліктними ситуаціями та застосуванням різних примирливих процедур - прийняття по підсумках цього процесу публічною владою відповідних рішень».

В) **Концепція:** Агональна демократія розглядає демократичне управління як постійне протистояння та боротьбу за владу і вплив, що є невід'ємною частиною демократичного процесу.

Г) **Джерело:** Назва та сутність цієї концепції походить з семантичного розуміння давньогрецького слова «агон» (боротьба, змагання) і ґрунтується на ідеї, що конфлікт є конструктивним, а не руйнівним.

Г') **Відмінність:** Вона відрізняється від інших концепцій, які акцентують на консенсусі та співпраці, і наголошує на ролі змагання та конкуренції у формуванні суспільного ладу.

Агрегативна демократія

Проблематику агрегативної демократії досить детально досліджував видатний австрійсько-американський економіст, політолог, соціолог і історик Й. Шумпетер в своїй праці «Капіталізм, соціалізм та демократія», що була видана у 1947 році¹⁹. Агрегативну модель демократії цей дослідник протиставляє класичній моделі демократії, що пропагує принципи загального блага. На його думку, класична парадигма демократії є не тільки неефективною, але і шкідливою, оскільки вона перешкоджає економічному розвитку та поступу, що стає загрозою для стабільності суспільства. Саме тому цей автор розвиває положення, згідно до якого приватні, а не суспільні, інтереси представляються більш ефективними та здатними стабілізувати суспільство. Тобто, на нашу думку, йдеться, по-перше, про суттєве посилення ролі і значення локальної демократії, що інтенсивно продукує приватні інтереси від імені людини, її груп та асоціацій; по-друге, про те, що на думку Й. Шумпетера, ідея «влади народу» (в значенні «влада всіх») підмінюється «владою групи», яка була легітимним шляхом допущена до влади²⁰. Варто констатувати, що дана модель видозмінює класичне уявлення про демократію, перетворюючи його з мети в засіб. За умов класичної демократії відбувається процес відчуження індивіда, оскільки він не спроможний впливати на формування та прийняття політичного рішення, а його функція зводиться до банального процесу голосування, в якому часто відсутня альтернатива. В той же час, в умовах агрегативної демократії прояв індивідуальної позиції на «низовому рівні» соціуму у появі альтернативних позицій, - суттєво посилює роль і значення позиції кожного жителя-члена громади.

Отже, агрегативна демократія (*демократія плюралізму*) - це модель (форма) демократії, що пов'язана з функціонуванням публічної муніципальної влади, яка передбачає не тільки вирішення місцевих питань, але й організацію взаємодії між різними рівнями влади та інститутами, - ба бі-

¹⁹ Кононенко Ю.С., Джолос С.В. Демократія: критичний погляд. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 32-39. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.5>

²⁰ Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм та демократія. Київ: Основи, 1995. С. 117.

льше, цей термін використовується в контексті взаємодії суспільства та публічної влади для досягнення спільних рішень, де основний спосіб реалізації влади та впливу народу полягає у прямому голосуванні (агрегуванні) за окремими рішеннями або вибором представників. Її також називають демократією через голосування, що означає плюралізм думок та їхнє об'єднання через голоси громадян.

У інноваційному розумінні та парадигмальному контексті, це форма демократії, що передбачає вирішення питань шляхом об'єднання (агрегації) волевиявлень громадян, що є основою публічної самоврядної (муніципальної) влади. Варто зазначити, що терміносистема «агрегативна демократія» є менш поширеною у використанні, ніж інші форми демократії, тому чіткого загальноприйнятого визначення в сучасній політологічній теорії і науці фактично не існує, але його можна трактувати таку модель, як таку, що базується на механізмі збору та узагальнення індивідуальних думок для прийняття колективних рішень.

Основними характеристиками агрегативної демократії (демократії плюралізму) виступають наступні настанови:

А) Публічна влада: агрегативна демократія є формою демократії, що виникає завдяки становленню, формуванню, існуванню і функціонуванню публічної муніципальної влади як відносно самостійного та автономного рівня публічної влади.

Б) Система координат щодо прийняття владних рішень: «Народ (електоральний корпус, повнолітні жителі-члени територіальної громади) - використання публічною владою механізмів збору та узагальнення індивідуальних думок жителів-членів територіальної громади щодо проєктів владних рішень - прийняття владних рішень через голосування електорального корпусу».

В) Збір волевиявлень: Ключовим елементом профільної моделі (форми) демократії виступає збір та узагальнення індивідуальних думок громадян (суб'єктів електорального корпусу, а також жителів-членів територіальної громади), - причому, публічна самоврядна (муніципальна) влада формується як результат функціонування такого збору голосів, а не лише через представницькі органи.

Г) Вирішення проблем: основна функція такої моделі полягає у вирішенні проблем на місцевому рівні, проте вона також охоплює ширші процеси, пов'язані з взаємодією між різними рівнями влади та інституціями.

Г') Взаємодія та згода: така модель передбачає організацію процесу, де інтереси різних груп та інститутів (у нашому випадку, муніципалітетів) агрегуються, тобто об'єднуються для досягнення спільної мети²¹, - отже, рішення приймаються шляхом голосування: громадяни висловлюють свою волю, голосуючи "за" або "проти" певних пропозицій чи кандидатів.

Д) Плюралізм думок: у цій моделі цінується розмаїття поглядів, а їхнє об'єднання відбувається через процес голосування.

Е) Наголос на волі народу: головний принцип полягає в тому, що влада належить народу, і він висловлює свою волю безпосередньо або через обраних представників.

Є) Прийняття рішень: рішення приймаються на основі сукупності «агрегованих» позицій громадян (суб'єктів електорального корпусу, жителів-членів територіальної громади).

Ж) Відмінність від інших форм:

а) від прямої демократії, що передбачає безпосереднє схвалення рішень усіма громадянами на референдумах чи зборах, агрегативна демократія може бути проміжною формою, що об'єднує індивідуальні думки через певні механізми;

б) від представницької демократії, що передбачає, що народ делегує повноваження представникам, які діють від його імен, агрегативна ж демократія може надавати громадянам більш прямий вплив на прийняття рішень;

²¹ Кононенко Ю.С., Джолос С.В. Демократія: критичний погляд. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія Право. Випуск 81: частина 1. С. 32-39. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.5>

в) на відміну від дорадчої (деліберативної) демократії, де акцент робиться на обговоренні та пошуку консенсусу, агрегативна демократія більше фокусується на підрахунку голосів та визначенні переможця.

Аналіз існуючих в теорії та на практиці моделей (форм) демократичної взаємодії людини, громади та публічної влади на рівні локального соціуму свідчить про їх достатньо високий організаційно-функціональний та ефективно-результативний потенціал, який може бути реалізований насамперед не тільки завдяки достатньо високому рівню політичної і правової культури, а й високому ступеню соціальної активності жителів-членів територіальних громад, що усвідомлюють і розуміють роль і значення такої взаємодії для розвитку і вдосконалення умов існування територіальних локальних людських спільнот. А звідси можна констатувати, що подальший розвиток і вдосконалення таких форм демократичної взаємодії, що базуються на політичній участі людини, її груп та асоціацій у загальнодемократичному процесі, включаючи й появу нових моделей, - особливо, враховуючи загальнодемократичні тенденції до розвитку локального соціуму в епоху глобалізації, володіє позитивною перспективою, бо, по-перше, фактично змінює не тільки логіку реалізації публічної влади, враховуючи демократизацію соціального і державного життя, - а й, по-друге, об'єктивує зміну логіки процесів супроводження і забезпечення її формування і конституювання, тобто через трансформацію профільних форм демократичної взаємодії.

Висновки. Резюмуючи та узагальнюючи положення, що викладені вище, можна дійти наступних висновків:

- моделі (форми) демократії, що використовуються або можуть використовуватися в межах локального соціуму варто усвідомлювати і розуміти як моделі (форми) демократичної взаємодії, що виникають між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою;

- особлива актуальність, змістовна наповненість та поведінково-діяльнісна ідентифікація моделей (форм) демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою детермінується тим, що людина, її групи та асоціації існують саме в просторових умовах локального соціуму, що базується на територіальній локальній людській спільноті (територіальній громаді), яка функціонує в умовах місцевого самоврядування, в філософському стані повсякденності, в процесі реалізації вказаними суб'єктами своїх екзистенційних інтересів через реалізацію своїх конституційних прав, свобод і обов'язків, - причому, саме в таких соціально-нормативних умовах кожна людина, по-перше, здійснює свій життєвий цикл; по-друге, реалізує свої життєві настанови; та, по-третє, виконуючи репродуктивну функцію щодо продовження свого роду (фертильна частина членів ТГ);

- моделі (форми) демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою виступають єдиним оптимальним, ефективним і конструктивним засобом, за допомогою якого можуть бути вирішені нагальні питання політичного існування, функціонування та розвитку локального соціуму, що проявляються зовні у формуванні публічно-владного порядку денного, в якому людина відіграє основоположну роль суб'єкта-об'єкта державного управління;

- деякі моделі (форми) демократичної взаємодії між людиною, територіальною громадою та муніципальною владою є історично устояними, організаційно супроводженими і нормативно забезпеченими (безпосередня, представницька, плебісцитарна), деякі, хоча й володіють відповідною історичною і теоретичною ретроспективою, а також політичною практикою застосування (партиципативна, деліберативна, агональна, агрегативна), все ж виступають перспективними для втілення і застосування у локальному соціумі, бо представники останнього характеризуються низьким рівнем розвитку системи індивідуальних політичних цінностей, а звідси й політичної культури, високим рівнем правового нігілізму та недостатньою індивідуальною, груповою і колективною соціальною відповідальністю відносно стабільного існування та функціонування локального соціуму;

- в процесі формування, організаційно-процесуального супроводження і нормативно-правового забезпечення, а також практичної реалізації моделей (форм) демократичної взаємодії між лю-

диною, територіальною громадою та муніципальною владою важливу роль відіграють органи публічної самоврядної (муніципальної) влади, а також соціально активні жителі-члени територіальних громад, що становлять важливу частину електорального корпусу, який й виступає основним суб'єктом застосування і використання демократичного інструментарію публічної влади.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Habermas J. «Die Einbeziehung des Anderen: Essays zur politischen Theorie». Studien zur politischen Theorie. URL: <https://d-nb.info/948229802/04>
2. Held David. Models of Democracy, 3rd Edition. Cambridge. Copublished with Polity Press, 2006. 352 p.
3. Laclau E. Universalism, Particularism and the Question of Identity. Rajchman, J. (ed.) The Identity in Question. New York: Routledge, 1995. P. 101.
4. Історія представницької демократії. Штучний інтелект. URL: Історія представницької демократії. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=історія+представницької+демократії>
5. Баймуратов М. Публічна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. Вісник АПСВТ, 2018, №1. С. 41-44.
6. Баймуратов М., Кофман Б. (2023). Парадигма «права людини - муніципальні права людини - муніципальна людина» як стратегічний напрям розвитку державності в умовах глобалізації. Scientific Collection «Inter-Conf», (176), 97-105. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4584>
7. Баймуратов М.О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Юридична освіта і правова держава. Одеса, 1997. С. 96-101.
8. Баймуратов М.О. Міжнародне муніципальне право як галузь міжнародного публічного права: до питання про формування галузі. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право. 2021. № 2. С. 7-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vunobpr_2021_2_3
9. Боярський О.О. Модернізація форм демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні в умовах глобалізації. Evropský Politický A Právní Diskurz. 2021. Volume 8. Issue 4. P. 44-60. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2021/2021-8-4/07.pdf>
10. Гайко О. Парадигми демократії: агрегативна (Й. Шумпетер), деліберативна (Ю. Хабермас) та агоністична (Ш. Муфф). Соціологія у (пост)сучасності: Збірн. тез доповідей учасників VII Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів (Харків, 13 - 15 квітня 2009 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. С. 51-53 URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/f1ded00a-41e0-4854-92ec-8a4e8c820129/content>
11. Когнітивність. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=когнітивність+це>
12. Кононенко Ю.С., Джолос С.В. Демократія: критичний погляд. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С. 32-39. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.5>
13. Муфф Ш. Простори публічної полеміки, демократична політика та динаміка настроїв. URL: <http://politzone.in.ua/index.php?id=220>
14. Нікітенко Л.О. Еволюція ідеї партисипативної демократії. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>. URL: <https://apjournal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/66.pdf>
15. Сакун А.В., Кадлубович Т.І., Черняк Д.С. Деліберативність як основа державно-управлінської системи в умовах глобалізації та діджиталізації. Регіональні студії. 2022. №30. С. 91-97. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.15>
16. Черчіль про демократію. Штучний інтелект. URL: <https://www.google.com/search?q=вінстон+черчилль+про+демократію>
17. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм та демократія. Київ: Основи, 1995. 528 с.
18. Щербак С. Макс Вебер і сучасна плебісцитарна демократія. URL: <https://doi.org/10.15407/fd2021.01.135>

Перелік юридичних документів:

19. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні. Страсбург, 5 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318
20. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

References

Bibliography:

1. Baimuratov M. Publichna vlada v systemi publichnoi vlady v Ukraini v umovakh munitsypalnoi reformy. *Visnyk APSVT*, 2018, №1. S. 41-44.
2. Baimuratov M., Kofman B. (2023). Paradyhma «prava liudyny - munitsypalni prava liudyny - munitsypalna liudyna» yak stratehichniy napriam rozvytku derzhavnosti v umovakh hlobalizatsii. *Scientific Collection «InterConf»*, (176), 97-105. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/4584>
3. Baimuratov M.O. Lokalna systema zakhystu prav liudyny v Ukraini: sutnist ta stanovlennia. *Yurydychna osvita i pravova derzhava*. Odesa, 1997. S. 96-101.
4. Baimuratov M.O. Mizhnarodne munitsypalne pravo yak haluz mizhnarodnoho publichnoho prava: do pytannia pro formuvannia haluzi. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia*. Serii: Pravo. 2021. № 2. S. 7-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vunobpr_2021_2_3
5. Boiarskyi O.O. Modernizatsiia form demokratychnoi uchasti liudyny u mistsevomu samovriaduvanni v umovakh hlobalizatsii. *Evropský Politický A Právní Diskurz*. 2021. Volume 8. Issue 4. R. 44-60. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2021/2021-8-4/07.pdf>
6. Cherchil pro demokratiu. Shtuchnyi intelekt. URL: <https://www.google.com/search?q=vins-ton+cherchill+pro+demokratiu>
7. Habermas J. «Die Einbeziehung des Anderen: Essays zur politischen Theorie». *Studien zur politischen Theorie*. URL: <https://d-nb.info/948229802/04>
8. Haiko O. Paradyhmy demokratii: ahrehatyvna (Y. Shumpeter), deliberatyvna (YU. Khabermas) ta ahonistychna (SH. Muff). *Sotsiologhiia u (post)suchasnosti: Zbirn. tez dopovidei uchasnykiv VII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii studentiv ta aspirantiv (Kharkiv, 13 - 15 kvitnia 2009 r.)*. Kharkiv: KHNU imeni V.N. Karazina, 2009. C. 51-53 URL: <https://ekhnur.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/f1ded00a-41e0-4854-92ec-8a4e8c820129/content>
9. Held David. *Models of Democracy*, 3rd Edition. Cambridge. Copublished with Polity Press, 2006. 352 p.
10. Istoriiia predstavnytskoi demokratii. Shtuchnyi intelekt. URL: <https://www.google.com/search?q=istoriia+predstavnytskoi+demokratiu>
11. Kohnityvnist. Shtuchnyi intelekt. URL: <https://www.google.com/search?q=kohnityvnist+tse>
12. Kononenko YU.S., Dzholos S.V. Demokratiiia: krytychnyi pohliad. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. 2024. Serii PRAVO. Vypusk 81: chastyna 1. S. 32-39. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.5>
13. Laclau E. *Universalism, Particularism and the Question of Identity*. Rajchman, J. (ed.) *The Identity in Question*. New York: Routledge, 1995. P. 101.
14. Muff SH. Prostory publichnoi polemiky, demokratychna polityka ta dynamika nastroiv. URL: <http://politzone.in.ua/index.php?id=220>
15. Nikitenko L.O. Evoliutsiia idei partysypatyvnoi demokratii. *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»*. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.63>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/66.pdf>
16. Sakun A.V., Kadlubovych T.I., Cherniak D.S. Deliberatyvnist yak osnova derzhavno-upravlynskoi systemy v umovakh hlobalizatsii ta didzhitalizatsii. *Rehionalni studii*. 2022. №30. S. 91-97. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.15>
17. Shcherbak S. Maks Veber i suchasna plebistsytarna demokratiiia. URL: <https://doi.org/10.15407/fd2021.01.135>
18. Shumpeter Y. *Kapitalizm, sotsializm ta demokratiiia*. Kyiv: Osnovy, 1995. 528 s.

List of legal documents:

19. *Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku*. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.
20. *Konventsiiia pro uchast inozemtsiv u suspilnomu zhytti na mistsevomu rivni*. Strasburh, 5 liutoho 1992 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318